

Франчук Т. М.,

аспірантка Науково-дослідного фінансового інституту
Академії фінансового управління
Міністерства фінансів України

ІНВЕСТИЦІЙНА ПРИВАБЛИВІСТЬ ТА ІНВЕСТИЦІЙНА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ЕКОНОМІКИ

Розглянуто інвестиційну привабливість економіки України та наведено характеристики рівнів системи інвестиційної конкурентоспроможності економіки з позицій іноземних інвесторів. Визначено основні складові, що характеризують головні напрями інвестиційної конкурентоспроможності.

Ключові слова: інвестиції, іноземний інвестор, інвестиційна привабливість, інвестиційна конкурентоспроможність.

На сьогодні проблема залучення іноземного капіталу є актуальною для будь-якої країни світу. Іноземне інвестування стає невід'ємною частиною внутрішніх економічних процесів більшості держав. Для збільшення грошових надходжень уряди країн намагаються створити сприятливі умови, що впливають на інвестиційну конкурентоспроможність економіки та забезпечують її інвестиційну привабливість. Інвестиції можуть стати найважливішим засобом забезпечення виходу з економічної кризи, структурних зрушень у національному господарстві, підвищення якісних показників економічної діяльності. Активізація інвестиційних процесів є важливим діючим механізмом соціально-економічних перетворень.

Вагомий внесок у розробку проблеми розвитку іноземного інвестування зробили зарубіжні вчені Дж. Кейнс, Л. Роббінс, Дж. Сакс, М. Фрідмен, Ф. Хайек, Д. Хікс, У. Шарп та ін. Дослідженню питань розвитку інвестиційних процесів присвячено праці таких вітчизняних учених, як І. Бланк, А. Гайдуцький, С. Захарін, В. Осецький, М. Панков, А. Пересада, С. Румянцев, І. Сазонець, В. Федоренко та ін. Розвиток економічної системи та сукупність зовнішніх і внутрішніх факторів зумовлюють необхідність постійного дослідження інвестиційної привабливості та інвестиційної конкурентоспроможності країни. Оскільки інвестиції можуть забезпечити значне економічне піднесення в державі, то вони стають на сьогодні невід'ємною частиною розвитку України.

Метою цієї статті є дослідження і розгляд найбільш вагомих чинників, які формують інвестиційну конкурентоспроможність та впливають на інвестиційну привабливість економіки країни.

Дослідження природи руху капіталів свідчать, що основним рушійним мотивом завжди є пошук умов для найбільш ефективного їх вкладення та одержання максимального прибутку. Для досягнення цієї мети на різних етапах розвитку міжнародних інвестиційних процесів формувалася і вдосконалювалася певна система вимог. Цим вимогам і головній меті інвесторів узагальнено і найбільш повно відповідає та сукупність умов сприятливого

вкладання інвестицій, що характеризує інвестиційну конкурентоспроможність об'єкта інвестування. Оскільки в ринкових умовах саме конкурентоспроможність є комплексним узагальнюючим критерієм успіху в економіці, то саме вона найбільш оптимально відповідає інтересам інвестора, меті його інвестиційної діяльності¹.

У підходах до оцінки інвестиційної конкурентоспроможності держави пріоритетною є позиція іноземного інвестора. З цієї точки зору інвестиційну конкурентоспроможність економіки країни можна розглядати як сукупність оцінок різних рівнів і складових привабливості та окупності інвестицій.

Для інвестора важливо, щоб не тільки безпосередньо об'єкт інвестування (проект, підприємство), а й сфера його діяльності – галузь, регіон, країна також були конкурентоспроможними. Він має в комплексі оцінити інвестиційний клімат країни та регіонів, галузей і виробництв, підприємств і проектів².

Тому з позицій іноземних інвесторів систему інвестиційної конкурентоспроможності економіки України можна розглядати на кількох рівнях.

Оцінка інвестиційної конкурентоспроможності економіки на міждержавному рівні. Така оцінка важлива для інвестора, коли він вирішує питання входження з власним капіталом в іншу державу. У цій ситуації є вагомими міждержавні порівняння інвестиційної конкурентоспроможності економік.

Оцінка інвестиційної конкурентоспроможності галузей економіки. Така оцінка важлива для інвестора не тільки у разі вибору країни інвестування, а й для визначення галузі економіки, в яку він збирається вкласти капітал. На практиці часто складається протилежна ситуація: інвестори мають досвід у певній галузі і для них вибір цієї галузі є первинним, а пошук країни, в якій найбільш ефективним є вкладення капіталу, – вторинним. У цій ситуації важливе значення має міждержавне порівняння інвестиційної конкурентоспроможності економіки кожної з галузей³.

Міжгалузева оцінка інвестиційної конкурентоспроможності окремих галузей економіки. Така оцінка важлива для інвестора, коли він вже обрав країну як територію інвестування і визначається з вибором галузі для найбільш прийнятного вкладення капіталу. У такому разі вагоме значення має міжгалузеве порівняння інвестиційної конкурентоспроможності різних галузей економіки.

Міжрегіональна оцінка інвестиційної конкурентоспроможності економіки регіонів у цілому та її галузей у регіонах. Така оцінка потрібна інвестору, коли він вже обрав країну як територію інвестування і визначається з вибором регіону для найбільш прийнятного вкладення капіталу. Тоді важливе зна-

¹ Гаврилюк О. В. Інвестиційний імідж та інвестиційна привабливість України / О. В. Гаврилюк // Фінанси України. – 2008. – № 3. – С. 79–93.

² Погріщук Б. Методологія дослідження інвестиційних процесів в Україні: стан і напрями розвитку / Б. Погріщук, В. Козловський // Наука молода. – 2007. – № 7. – С. 125–130.

³ Бутняров А. Сприятливий інвестиційний клімат країни – запорука залучення іноземних інвестицій / А. Бутняров // Ринок цінних паперів України. – 2008. – № 3–4. – С. 29–32.

чення має міжрегіональне порівняння інвестиційної конкурентоспроможності економіки різних регіонів. На наступному етапі інвестор вибирає галузь конкретного регіону, коли важливого значення набуває міжгалузеве порівняння інвестиційної конкурентоспроможності економіки обраного інвестором регіону.

Міжрегіональна оцінка інвестиційної конкурентоспроможності економіки великих міст у цілому та її галузей у великих містах. Така оцінка важлива для інвестора, якщо його бізнес орієнтується на діяльність у великих містах за умови високорозвинутої інфраструктури, висококваліфікованої робочої сили, потужного ринку⁴.

В Україні налічується 172 міста загальнодержавного і обласного значення, які є самостійними територіями місцевого самоврядування. Не завжди місто з більшою чисельністю населення має економіку з вищим рівнем інвестиційної конкурентоспроможності. Тому дуже важливо кількісно і якісно визначити цей показник як в цілому у розрізі економік міст, так і окремо за її галузями.

Міжрегіональна оцінка інвестиційної конкурентоспроможності економік міських і сільських районів у цілому та її галузей у міських та сільських районах. Така оцінка потрібна інвестору, якщо його бізнес орієнтується на діяльність в умовах міських і сільських районів. Для цього необхідні відповідні біокліматичні та екологічні умови, можливість кооперації з об'єктами матеріально-технічної та сервісної інфраструктури, достатньо кваліфікована та дешева робоча сила, дешева місцева сировина, ресурси і послуги.

В Україні нараховується 220 міських та 490 сільських районів. Вони можуть дуже різнитися між собою за одними показниками і бути схожими за іншими. Наприклад, за рівнем кваліфікації і вартістю робочої сили, наявністю місцевої сировини та її вартістю райони можуть бути схожі, але суттєво відрізняться за відстанню від великих міст, портів, залізничних станцій, великих споживчих ринків тощо. Тому дуже важливо кількісно і якісно визначити цей показник як у цілому в розрізі економік рівня районів, так і окремо за її галузями. Для залучення інвестицій в регіони України вагому роль має відіграти політика сприяння на регіональному рівні, що означає наявність політичної волі та здійснення реальних заходів представниками місцевих органів влади з питання підтримки і лобіювання інтересів інвестора, місцевих переваг в інфраструктурному забезпеченні інвестиційних процесів – фінансовому, технічному, інформаційному тощо.

У такому контексті зростає актуальність оцінки регіонального стимулювання бізнесу, що насамперед цікавить інвесторів. Привабливість регіону залежить від існуючої пільгової системи податків, а також наявності гарантій, що зводять до мінімуму негативні наслідки економічного ризику. Ця конкурентна позиція регіону має важливе значення для залучення за-

⁴ Шеховцева Л. С. Конкурентоспроможність регіону: фактори та метод створення / Л. С. Шеховцева // Маркетинг в Росії та за кордоном. – 2001. – № 4. – С. 12–15.

рубіжного капіталу в інтересах розвитку та територіальної організації продуктивних сил⁵.

Оцінка конкурентоспроможності окремих інвестиційних проектів. Така оцінка дуже важлива на заключній стадії прийняття рішення інвестором, коли він вже визначився з країною, галуззю, регіоном і конкретною територією інвестування, а також з вибором найбільш прийняттого інвестиційного проекту.

В Україні на сьогодні опрацьовано понад 1500 інвестиційних проектів, що належать до різних галузей, регіонів, міст і районів, окремих напрямів і видів бізнесу. Обрати з такої кількості проектів (які подаються владними структурами держави як пріоритетні, успішні та інвестиційно привабливі) прийнятний проект дуже непросто. Тому для інвестора важливе значення має оцінка інвестиційної конкурентоспроможності цих проектів як бази для прийняття рішення щодо вибору одного з них.

Міжрегіональна оцінка конкурентоспроможності окремих інвестиційних проектів. Така оцінка потрібна для ситуацій, коли інвестор приходить в іншу країну з розробленим інвестиційним проектом, опрацьованим на основі власного бізнесового досвіду або на основі проведення маркетингового чи іншого дослідження. За таких умов перед інвестором постає питання: в яких регіонах, містах і районах його проект буде найуспішнішим? Різниця може бути досить суттєва, зумовлена не лише природними, регіональними, інфраструктурними чи іншими особливостями, які на перший погляд очевидні. Також вагому роль відіграють наявність відповідної матеріально-технічної бази, специфічних умов діяльності, а також традиції і навіть менталітет місцевого населення, які можуть бути особливо прийнятними для реалізації конкретного інвестиційного проекту⁶.

Оцінка конкурентоспроможності за такою багаторівневою системою дає змогу залучати іноземних інвесторів як в окремі галузі економіки, найбільш привабливі для інвестора, так і в окремі регіони, підприємства і проекти. Загальне управління конкурентоспроможністю залежить від усіх її рівнів, які тісно взаємопов'язані. Бажаючи зміцнити конкурентну позицію країни, необхідно підвищувати її імідж, проводити ефективну політику щодо покращання роботи підприємств, розвивати конкуренцію у регіонах та галузях. Від підприємств, які виробляють конкурентну продукцію, ділової активності в регіонах та галузях, а також уміння використовувати їх потенціал залежить конкурентоспроможність країни, її здатність залучати та ефективно використовувати іноземні інвестиції⁷.

⁵ Попельнюхов Р. В. Інвестиційна привабливість економіки України (інвестиційний клімат) / Р. В. Попельнюхов // Інвестиції: практика та досвід. — 2009. — № 21. — С. 24–28.

⁶ Шеховцева Л. С. Конкурентоспроможність регіону: фактори та метод створення / Л. С. Шеховцева // Маркетинг в Росії та за кордоном. — 2001. — № 4. — С. 12–15.

⁷ Гаврилюк О. В. Інвестиційний імідж та інвестиційна привабливість України / О. В. Гаврилюк // Фінанси України. — 2008. — № 3. — С. 79–93.

Щодо показників оцінки інвестиційної конкурентоспроможності, то вона має характеризувати інвестиційну привабливість економіки в цілому, її галузей, різних регіональних рівнів і тематичних проектів.

Загальна характеристика інвестиційної привабливості економіки може передбачати такі основні складові, які характеризують відповідний напрям інвестиційної конкурентоспроможності економіки: ресурсної; інфраструктурної; фіскальної; регуляторної; економічної.

Під ресурсною конкурентоспроможністю економіки розуміють наявність, достатність і збалансованість природних, трудових і матеріально-технічних ресурсів, їх кількість і якість, ефективність, мобільність та ліквідність. Наявність достатніх ресурсів для початку успішної діяльності є однією з важливих умов у прийнятті рішення про вкладення капіталу в економіку конкретної країни. Як правило, рішення, що ґрунтуються на ресурсній привабливості, є визначальними і приймаються навіть стосовно економічно слаборозвинутих країн, особливо якщо йдеться про інвестування сировинного або трудомісткого виробництва⁸.

Інфраструктурна конкурентоспроможність – це наявність розвинутої інфраструктури в країні або регіоні, куди спрямовано інвестування, яка б забезпечувала успішну реалізацію інвестиційного проекту, ліквідність створених у процесі інвестування основних фондів і продукції. При цьому слід розглядати виробничу, обслуговуючу, ринкову та соціальну інфраструктуру. Недостатній розвиток виробничої інфраструктури може стимулювати інвестора у прийнятті рішень про інвестування у сфері виробництва, які потребують розвитку. Стосовно інших видів інфраструктури (обслуговуюча, ринкова і соціальна), то, навпаки, стрімкий розвиток може слугувати підставою для прийняття позитивного рішення інвесторів щодо інвестування у виробничу сферу й виваженого розв'язання питання про інвестування в інфраструктуру.

Під фіскальною конкурентоспроможністю розуміють сукупність сприятливих умов оподаткування, процесу інвестування, залученого капіталу, створеного в процесі інвестування бізнесу та його результатів. Для інвестора важливе значення має як рівень податкового навантаження, кількість податків і зборів, так і складність адміністрування податкових процедур.

Регуляторна конкурентоспроможність економіки – це сукупність сприятливих умов для підприємницької та інвестиційної діяльності, помірної регуляторної політики держави та органів влади на всіх рівнях, достатній рівень лібералізації господарських відносин підприємства з державою, її владними структурами на всіх рівнях та між суб'єктами підприємницької діяльності. Найбільшу увагу іноземні інвестори приділяють таким напрямкам регуляторної привабливості: лібералізації земельних і майнових відносин власності, наявності організованого і прозорого ринку землі й майна, прозорості приватизації об'єктів державної та комунальної власності, відкритості процедур банкрутства підприємств, спрощеній системі реєстрації

⁸ Алімов А. Н. Конкурентоспроможність національної економіки / А. Н. Алімов, В. Н. Ємченко // НАН України ; Ін-т економіки. – К., 2001. – 59 с.

підприємницької та інвестиційної діяльності, чітко визначеному режиму державного адміністрування й контролю.

Під економічною конкурентоспроможністю розуміємо сукупність умов, процесів і результатів вкладення інвестицій та реалізації інвестиційних проєктів підприємствами і компаніями. Економічна привабливість свідчить про ефективність інвестування капіталів на основі загальногалузевих або загальнорегіональних результатів щодо умов господарської діяльності підприємств до процесу інвестування і незалежно від нього. На основі оцінки економічної привабливості інвестор може з'ясувати, наскільки успішно функціонує певний сектор економіки у конкретному регіоні незалежно від обсягів інвестування і таким чином прийняти рішення про доцільність та ефективність інвестування⁹.

Світовий досвід показує, що постійне залучення капіталу у певну галузь сприяє виведенню її на високий рівень конкурентоспроможності. Міжнародний розподіл праці та високий рівень інвестиційно-інноваційної діяльності призвів до певної спеціалізації країн на світовому ринку залежно від ступеня конкурентоспроможності тієї чи іншої галузі. У США, наприклад, найбільш конкурентоспроможними галузями є авіаційна, аерокосмічна, автомобілебудування, виробництво комп'ютерів та розробка програмного забезпечення.

У Японії найбільш конкурентоспроможними на світовому ринку є електронна, електротехнічна, автомобільна, суднобудівна галузі. Індустріальні країни Азії створили конкурентоспроможні галузі з виробництва товарів масового споживання (одяг, взуття, побутова електротехніка), а також наукомістких виробів (електронні компоненти, комп'ютерне обладнання)¹⁰.

Зазначені конкурентні переваги в багатьох країнах значною мірою досягнуті завдяки іноземним інвесторам, як це відбувається у більшості країн Азії, особливо в Китаї. Такому залученню інвестицій у країни Азії сприяли певні фактори: низька вартість робочої сили, економічна стабільність і керованість, відсутність підприємств із сучасним рівнем інноваційно-технологічного виробництва, нереалізований індустріальний потенціал, велика кількість населення, тобто потенційних споживачів, що є складовими інвестиційної конкурентоспроможності.

На сьогодні Україна досі залишається інвестиційно привабливою для багатьох іноземних інвесторів. Так, прямі іноземні інвестиції в Україну станом на 1 липня 2010 р. становлять 40 402,1 млн дол. Хоча останнім часом спостерігається збільшення обсягу їх надходжень, проте інвестицій все одно недостатньо для досягнень рівня розвитку країн Західної Європи. Відповідна інформація оприлюднена на сайті Держкомстату України (таблиця).

Україну можна вважати привабливою країною для інвестування, опираючись на такі фактори: наявність значного природно-ресурсного потенціалу,

⁹ Алімов А. Н. Конкурентоспроможність національної економіки / А. Н. Алімов, В. Н. Ємченко // НАН України ; Ін-т економіки. – К., 2001. – 59 с.

¹⁰ Гайдуцький А. П. Оцінка інвестиційної привабливості економіки / А. П. Гайдуцький // Економіка і прогнозування. – 2004. – № 4. – С. 3–7.

Обсяги прямих іноземних інвестицій в Україну за січень–червень 2010 р.

Країна	Обсяги прямих інвестицій, млн дол. США	% до підсумку
Кіпр	9 079,2	22,5
Німеччина	6 618,6	16,4
Нідерланди	3 929,0	9,7
Російська Федерація	2 877,2	7,1
Австрія	2 591,1	6,4
Великобританія	2 228,1	5,5
Франція	1 708,9	4,2
Британські Віргінські Острови	1 333,9	3,3
Швеція	1 298,6	3,2
Сполучені Штати Америки	1 214,6	3,0
Італія	976,4	2,4
Польща	873,6	2,2
Швейцарія	795,3	2,0
Інші країни	4 877,6	12,1
Усього	40 402,1	100,0

Джерело: за даними Державного комітету статистики України.

високого рівня освіти населення і належної професійної підготовки, великого споживчого ринку, що наздоганяє ринок розвинутих країн. Найсприятливішими для інвестування вважають такі види економічної діяльності України, як промисловість (машинобудування, хімічна, паливна та ін.) і фінансова діяльність. Велику проблему становлять зношені основні фонди, а також неможливість швидкого повернення інвестором вкладеного капіталу. Сільське господарство, наприклад, здебільшого фінансується державою і вітчизняними інвесторами. Найпривабливішими регіонами є Київська, Харківська, Донецька, Дніпропетровська, Львівська, Одеська області¹¹.

На сьогодні можна виокремити чимало проблем, що перешкоджають поліпшенню інвестиційного клімату в Україні: відсутність сталої стратегії економічного й політичного розвитку; обмеженість державних підприємств, що підлягають приватизації, в яких зацікавлені потенційні інвестори; незабезпечення усім суб'єктам економічних умов, зокрема й іноземним інвесторам, рівних економічних прав і свобод у здійсненні фінансово-економічної діяльності; складність податкової системи та суттєве податкове навантаження¹².

¹¹ Гаврилюк О. В. Інвестиційний імідж та інвестиційна привабливість України / О. В. Гаврилюк // Фінанси України. – 2008. – № 3. – С. 79–93.

¹² Бутняров А. Сприятливий інвестиційний клімат країни – запорука залучення іноземних інвестицій / А. Бутняров // Ринок цінних паперів України. – 2008. – № 3–4. – С. 29–32.

Значної шкоди Україні завдала світова фінансова криза, за наслідками якої інвестори не готові вкладати кошти в українську економіку.

Зважаючи на всі проблеми, необхідно зазначити, що іноземні інвестори під час вибору об'єкта вкладення керуються двома основними умовами: отриманням прибутку та захищеністю вкладень. Інвестор має бути впевнений у надійності запланованих операцій. Для цього Україна повинна створити стабільний для ділової активності і зрозумілий для вкладника інвестиційний клімат. Сьогодні привабливість інвестиційного середовища в Україні експерти оцінюють досить стримано. Водночас є певні позитивні зрушення поряд з негативними явищами щодо вкладення інвестицій.

Отже, важливою умовою успішної ринкової трансформації економіки України є формування її інвестиційної привабливості та конкурентоспроможності. Для цього потрібна потужна реклама економічного потенціалу на всіх рівнях, яка б привернула увагу іноземних інвесторів та сприяла залученню їхнього капіталу. Така робота має проводитись в усіх напрямках інвестиційної діяльності, які б зацікавили потенційні іноземні фірми, компанії та транснаціональні корпорації. Інвестиційну конкурентоспроможність з позиції іноземного інвестора слід розглядати як багаторівневу систему, яка включає: продукцію, підприємство, регіон, галузь, країну. У більшості випадків інвесторів цікавлять усі рівні згаданих конкурентних переваг. Подібний характер інвестиційної конкурентоспроможності дає змогу іноземному інвестору комплексно оцінювати конкурентні переваги загалом з метою прийняття правильного рішення щодо інвестування. Крім того, важливим фактором впливу на конкурентоспроможність країни є ведення фіскальної політики. Для інвестора важливе значення має як рівень податкового навантаження, кількість податків і зборів, так і складність податкових процедур. Значний вплив на інвестиційну конкурентоспроможність справляють кон'юнктурні ринкові ситуації й стійке становище галузі та її продукції на міжрегіональному та міжнародному ринках. Тобто для покращання інвестиційної конкурентоспроможності необхідно забезпечити концентрацію наявних ресурсів у пріоритетних галузях економіки з наступною їхньою трансформацією в інвестиції і, завдяки цьому, створити належні умови для економічного зростання.